

...fecseg ma minden, fecseg a politika alsó-felső szinten

Hannah Arendt szerint „(...) a görög gondolkodásnak az egyik legkülönösebb és legizgalmasabb ténye”, hogy abban „a beszéd és cselekvés (...) elvi szétválasztása [avagy elkülönítése egymástól – K. A.] kezdettől fogva, vagyis Homérosz óta nem létezik (...)”, mert „a beszédet eleve egyfajta cselekvésnek tekintették” (2002: 65–66).¹ Ugyanakkor, húzza alá Arendt, a polisz története során egy eltolódás megy végbe, és pedig a cselekedettől a szó irányába. Ezzel a beszédnek az a felfogása „szorul háttérbe a polisz tapasztalatában [én inkább azt mondanám: gyakorlatában – K. A.], majd tűnik el teljes mértékben a politikai gondolkodás hagyományából”, mely szerint „a beszéd egyfajta cselekvés”, illetve „a szó egyenrangú a tettel” (Arendt 2002: 66).

A diszkurzív politológia, természetesen nem egyedül és előzmények nélkül, szembefordul ezzel a hagyománnyal, szembeszegül a szó és tett elvi szétválasztásával, visszatér, persze igen innovatív módon, a görögök „legkülönösebb és legizgalmasabb” elgondolása, minthogy ezen irányzat szerint a politikai valóság diskurzusokban és diskurzusok által jön létre, marad fenn vagy tűnik el, és a diskurzusok cselekvő beszédekből és hallgatag, ámde beszédes tettekből, gesztusokból szövődnek. Ennek megfelelően a diszkurzív politológia tárgya nem a politikai diskurzus, hanem a politika mint diskurzus. Ez a különbség szemléletmódbeli különbözőség is: az előbbi szerint a diskurzus a politikai valóság egyik eleme a többi (többnyire lényegibbnek vagy lényeginek/tulajdonképpeninek tartott) nem diszkurzív mellett, míg az utóbbi szerint a politikai valóság diszkurzív valóság, vagyis – ismétlem – diskurzusokban és diskurzusok által produkálódó és reprodukálódó valóság.

---

1 „Góggel teli ajkon a nagy szavak / Nagy romlásra vezetnek (...)” – idézi föl Arendt (2002: 65–66) az Antigoné utolsó előtti két sorát (Szophoklész 1970: 116).

Ez legalább hat dolgot jelent, és én most, a teljesség igénye nélkül, ezt a hatot szeretném rövidre fogva kibontani, remélve, hogy ezzel az Olvasó képet kaphat arról, mi fán terem a diszkurzív politológia.²

Először is, eme politológiai szemléletmód szerint a diskurzus se nem a tulajdonképpeni/igazi/objektív valóság tükre, se nem ruhája, se nem álruhája annak, tehát se nem visszatükrözi, se nem díszíti, se nem elleplezi azt, hanem létrehozza s szervezi. Ennek következménye, hogy a politika valósága nem vezethető vissza az „objektív” intézményekre/intézményes rendre, érdekekre, a hatalomért folyó (örök) harcra vagy társadalmi/hatalmi struktúrára/pozícióra, a diskurzus nem ezek által determinált/prestrukturált, nem ezek kifejeződése vagy elleplezése.

Másodszor, hogy ki politikai szereplő és kicsoda a politikai szereplő, mi a politikai pozíciója, valamint mi politikai és mi nem, azaz a politika határa nem (prediszkurzív) adottság, nem kész tény, nem rögzített és rögzíthető, hanem képlékeny, formálódó, alakuló.

Harmadszor, nincs módunk a diskurzusból kipillantani a valóságra, rápillantani magukra a dolgokra, azokat úgy, ahogyan magukban vannak, látni, hogy aztán ezt a kettőt összevessük egymással, és megállapítsuk egyezésüket vagy nem egyezésüket. Egy-egy diskurzus mögött vagy azon kívül ugyanis más diskurzusok, illetve egy-egy diskurzusban és diskurzus által konstruált valóság mögött vagy azon kívül más diskurzusokban és diskurzusok által konstruált valóságok vannak. Ezekhez nem magukon a dolgokon, hanem a diskurzusokon keresztül férünk/férhetünk hozzá.

Negyedszer, diskurzusokról, nem pedig diskurzusról van szó, vagyis a diskurzus nem egyhangú monológ vagy monológok, hanem sokhangú polilóg: a politika mint diszkurzív valóság egymással rivalizáló s polemizáló diskurzusokban és diskurzusok által konstruálódik, következésképpen nem egy és egyféle, hanem sok és sokféle, illetve nem egymás melletti, hanem egymással versengő és viszályban álló valóságokról van szó.

Ötödször, a politikát diszkurzív módon szemlélő és elemző politológus számára a diskurzusok módszertani szempontból egyenrangúak. Nincsenek előzetesen (például a megszólaló intézményi vagy társadalmi pozíciója okán) kitüntetett diskurzusok, a politikai valóság létrehozatalában a parlamenti diskurzusok éppúgy részt vesznek, mint a kocsmai politizálások, a politikai-közéleti napi- és heti lapok éppúgy, mint a bulvár médiumok.

Hatodszor, a diszkurzív politológus nem kioktatni, számon kérni, leleplezni, igazságot osztani vagy hazugságon kapni, egyetértését vagy egyet nem értését kifejezi, nem legitimálni vagy delegitimálni/dizskreditálni akar, legyenek számára az általa elemzett politikai diskurzusok bármennyire is (például normatív szempontból) elfogadhatatlanok, hanem megérteni: azt, hogy a diskurzusok hogyan működnek, hozzák létre és szervezik a politikai valóságot, és miféle valóságot.

Magyarországon a diszkurzív politológia sajátos változatát dolgozta ki Szabó Márton, diszkurzív politikatudomány néven; ő volt, aki a diszkurzív politológiát a hazai tudományos életbe behozta, és minden, az ezzel a politológiával (leginkább annak szemléletmódjával) szemben még ma is, olykor durván megnyilvánuló ellenszenv ellenére képviselte, küzdött

---

² Diszkurzív politológiáról beszélek, tudatosan és következetesen, nem diszkurzív politikatudományról. Éspedig azért, mert az utóbbi itthon egyet jelent a Szabó Márton által kidolgozott diszkurzív politológiával, mely jelentésközpontú: a politikai valóságot jelentésszerű valóságként fogja föl; de nem minden diszkurzív politológia ilyen, például egy foucault-iánus nem. Ennek megfelelően oly módon vázolom hat pontban a diszkurzív politológia arculatát, hogy az, úgy hiszem, egy nem jelentésközpontú diszkurzív politológus számára is vállalható.

elfogadtatásáért, elismertetéséért. Nemcsak könyveivel, cikkeivel, hanem egyetemi tanárként, oktatóként is. Ha ebbéli törekvéseit-munkáját nem is koronázta olyan siker, mellyel a „Tanár Úr” maximálisan elégedett lehetne, Szabó Márton az egyetlen, akinek Magyarországon igazából sikerült politológiai iskolát létrehozni. Ennek fő helyszínéül MTA Politikai Tudományok Intézetének (mai nevén MTA TK Politikatudományi Intézet) keretében működő Diszkurzív Műhely szolgált, mely még mai is működik, és vonzza a fiatal tanítványokat.³

Tematikus blokkunkban olyan szerzők tanulmányai olvashatók, akik két kivétellel⁴ aktív tagjai voltak ennek a műhelynek, részt vettek a diszkurzív politológia meghatározó műveinek földolgozásában és megvitatásában, a Szabó Márton-i diszkurzív politikatudomány arculatának formálásában, diszkurzív szemléletmódú tanulmányokat írtak, és doktori diszertációt Szabó Márton témavezetésével. Szerzőink tehát, két kivétellel, olyanok, akik a Diszkurzív Műhelyből nőttek ki, és mára többé-kevésbé befutott, saját kutatási témával, valamint kész vagy alakulóban lévő profillal rendelkező kutatók, az MTA Politikatudományi Intézetének munkatársai, vagy nem olyan rég még azok voltak.

Itt először megjelenő tanulmányaik is mutatják, hogy bár a Diszkurzív Műhelyben elsajátított szemléletmód nem kis szerepet játszott/játszik saját kutatói arculatuk kialakításában/formálásában, nem kis Szabó Mártonok. Vagyis nem lettek hű, szolgálai követői a Szabó Márton által kidolgozott diszkurzív politikatudománynak. Ezt ez a Mester nem is várta el tanítványaitól, arra biztatta őket, hogy legyenek innovatívak, találják meg vagy ki diszkurzív politológusi önmagukat. Tanítványai ebben szót is fogadtak neki, élvezvén Szabó Márton biztatáson túli támogatását is.

Szűcs Zoltán Gábor (2016) írásában a valósághoz való ama paradox viszonyt tárgyalja, amely a politikai realizmus, e nagy múltú politikaelméleti hagyomány, és a fikciós diskurzusok különféle formái (mesék, hazugságok stb.) között áll fenn. Azt igyekszik megmutatni, hogy ez a paradox viszony nem rombolja le a realista diskurzust. Épp ellenkezőleg, a fikciós diskurzus példája segítségével amellel érvel, hogy a valósághoz való paradox viszony egy diskurzus konstitutív elemévé is válhat. A realista diskurzust illetően ennek hogyanját a fikciós paktum irodalomelméletből ismert fogalmának analógiájára bevezetett realista paktum segítségével bontja ki a szerző.

Pál Gábor (2016) tanulmányának tárgya egy nálunk is ismert, világszerte nagy vihart kavart amerikai animációs sorozat, a *South Park*. A szerző azt a kérdést járja körbe, hogy a politikatudomány legitím és releváns tárgya lehet-e egyáltalán a *South Park*? És hogy lehet-e, és ha igen, akkor érdemes-e politikai diskurzusként értelmezni azt, ami *South Park*ban, illetve az arra reflektáló megszólalásokban, cikkekben, kritikákban hangzik el? Ezekre a kérdésekre – a politika diszkurzív szemléletű kutatójaként – a szerző egyértelmű igennel válaszol. Ám ahhoz hogy ezt a „boldogító” igent kimondhassa, azt a kérdést is körbejárja, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek alapján politikainak nevezhetjük és ekként elemezhetjük a *South Park*-diskurzust. Ezek után, tanulmányának második részében a szerző politikai elemzői görcső alá veszi ezt a diskurzust, és néhány állítást fogalmaz meg róla.

Illés Gábor (2016) a társadalmi jelentésadás folyamatának egy konkrét esetét vizsgálja, azzal a céllal, hogy szemléltesse a politikai valóság jelentésszerű természetét: azt, hogy ez a való-

3 A 2002 óta létező Műhelyről, annak történetéről és munkájáról Szabó Márton honlapján (<http://www.e3.hu/szabomarton/>) kaphat képet az Olvasó.

4 Az egyik kivétel egy szerzőhármast: Nelson Phillips, Thomas B. Lawrence és Cynthia Hardy, a másik Szabó Márton, aki csak annyiban kivétel, hogy nem tagja, hanem alapítója és vezetője a Diszkurzív Műhelynek.

ság a jelentésadások által jön létre. Tanulmányának első részében a szerző megkísérel felvázolni egy lehetséges interpretatív szemléletmódot a *Filozófiai vizsgálódások* Ludwig Wittgensteinjére (1998) támaszkodva, második részében pedig diskurzuselemzést végez, melynek tárgya a Magyarországot 2008 őszén elérő nemzetközi pénzügyi válság két különböző értelmezése: Bajnai Gordon és Orbán Viktor válságdiskurzusa. Míg az első rész a Wittgensteinnel „beoltott” interpretatív szemléletmódot elméleti szinten vázolja, addig a második ennek a szemléletmódnak az empirikus alkalmazhatóságát demonstrálja, és lehetséges felhasználási módjaihoz ad néhány támpontot.

Nelson Phillips, Thomas B. Lawrence és Cynthia Hardy magyar fordításban először megjelenő klasszikus tanulmányukban amellet érvelnek, hogy az intézményesedést kutatási tárgyukul választó eddigi kutatások nem voltak képesek kielégítő módon magyarázni ezt a folyamatot, és hogy a diskurzuselemzés koherens és megfelelő keretet nyújthat ehhez. A szerzők először az intézményesedés egy olyan diszkurzív modelljét dolgozzák ki, amely alkalmas lehet arra, hogy megvilágítsa a cselekvések, szövegek és az intézmények közötti kapcsolatot, aztán erre a modellre alapozva fölvezetik azokat a feltételeket, amelyek között az intézményesedés a legnagyobb valószínűséggel végbemegy. Fő állításuk az, hogy az intézmények a diskurzusokon keresztül jönnek létre, illetve hogy az intézményesedés alapja nem maguk a cselekvések, hanem a cselekvéseket leíró és kommunikáló szövegek.

Szabó Márton (2016) írása válasz a *Replika* 87-es számában megjelent, *Luhmann és a diszkurzív politikatudomány* című írásra (Koroncai 2014), az abban megfogalmazott állításokra. Ebben Szabó Márton részben arról szól, hogy diszkurzív politikatudománya és a luhmanni elmélet közötti bizonyos párhuzamok ellenére ő miért nem lett luhmannita, részben pedig arról, hogy mit tud kezdeni ez a politikatudomány az olyan húsunkba égő tapasztalatokkal és az olyan húsba vágó tettekkel, mint amilyen például a kínzás. Ezek ugyanis egyfelől nem diskurzusok: szavunkat veszik s némák, másfelől mégis részt vesznek a diskurzusokban és diskurzusok által konstruálódó politikai valóság létrejövésében, alakításában, szervezésében.

Hivatkozott irodalom

- Arendt, Hannah (2002): *A sivatag és az oázisok*. Budapest: Gond – Palatinus.
- Illés Gábor (2016): Válságkonstrukciók. Orbán Viktor és Bajnai Gordon válságértelmezésének összehasonlítása. *Replika* (98): oldalak.
- Pál Gábor (2016): A diszkurzív politikatudomány találkozása a *South Park*kal. *Replika* (98): oldalak.
- Phillips, Nelson, Thomas B. Lawrence és Cynthia Hardy (2016): A diskurzus és az intézmények. *Replika* (98): oldalak.
- Szophoklész (1970): Antigoné. In *Szophoklész drámái*. Budapest: Magyar Helikon.
- Szűcs Zoltán Gábor (2016): Fikció és realizmus. A realista politikaelmélet episztemológiai alapjai. *Replika* (98): oldalak.
- Wittgenstein, Ludwig (1998): *Filozófiai vizsgálódások*. Budapest: Atlantisz.